

Plädoyer für volle Freiheit bei der Wahl des Sprachnamens.

Dakako, u ovako kratkom prikazu, ograničenom i naravi našega časopisa, ne mogu ulaziti u kritičko razmatranje toga djela, ali nije ni prijeko potrebno. Ako ono i ima nedostataka, a vjerojatno ih ima, oni postaju nevažni pred veličinom uložena truda i koristi koju smo njime dobili ne samo za sociolingvistiku, nego i za lingvistiku, jezičnu kulturu i kulturu uopće. Zato malo tko može ostati nezainteresiran za ovo djelo, malo tko može ostati ravnodušan prema obilnoj gozbi koju ono nudi. Rijetko će se naći tko da bar ne poželi posegnuti za tim knjigama, a posezat će mnogi iz potrebe da se upute u literaturu pojedinih područja, među kojima i područje jezične kulture ima važno mjesto. Zato je ova knjiga zavrijedila da na nju upozorimo i čitatelje časopisa za jezičnu kulturu.

Stjepan Babić

RODBINSKI KOD
(uz Rječnik rodbinskih naziva
Franje Tanockog)

Svi naši kodovi - emotivni, etički, spoznajni, ritualni, ideološki, recepcijski (sa neizbrojivim potkodovima) - po kojima je i unutar kojih je organiziran naš život, naše postojanje i djelovanje (unutarnje i vanjsko), imaju svoje korelate u jeziku. Ti jezični potkodovi (potkodovi u odnosu na jezik kao integralan kod) imaju svoj život, svoju dinamiku, i mi se u njima ogledamo. Mijenjaju li se - i mi se mijenjamo. Mijenjamo li se - i oni se mijenjaju. Oni su najsigurniji indikatori dubokih socijalnih, kulturnih i psiholoških promjena koje nas zahvaćaju i preoblikuju, a da toga u početku, svakako, nismo niti svjesni. U tom su smislu vrlo

indikativni relativno nagli potresi u kojim se radikalnije mijenja struktura nekog jezičnog potkoda. Ti nas potresi upozoravaju na transformiranje složenog kompleksa ljudskih odnosa (međusobnih, kao i odnosa ka materijalnom svijetu) i na prijelaz iz jednog tipa civilizacije u drugi.

S transformiranjem i raspadanjem jednog potkoda u jeziku raspada se i otisak jedne civilizacijske strukture u njemu. Raspada se - često - nepovratno, jer ako takav sustav nije na vrijeme, prije svoga raspada, zabilježen, sistematiziran i opisan (sa složenom mrežom semantičkih odnosa), više ga nikada neće biti moguće pouzdano rekonstruirati.

Rječnikom Franje Tanockog (*Rječnik rodbinskih naziva*, "Revija", Osijek, I izdanje: 1983, II izdanje: 1986) spašen je od zaborava (a nadajmo se - i donekle usporen u svom semantičkom simplificiranju) jedan od najrazvijenijih i najdragocjenijih potkodova u našem jezičnom sustavu. "Snimljen" je u - gotovo - kritičnom trenutku, jer se još održava u svojoj staroj i izvornoj složenosti u ruralnim sredinama koje čuvaju patrijarhalne tradicije čvrstih veza u rodbini i preciznih distinkcija u rodbinskim odnosima, ali se izrazito pojednostavljuje i gubi svoju izdiferenciranu strukturu u urbanim centrima, u kojima je taj - patrijarhalni - sustav rodbinski odnosa potisnut i razaran složenim sustavima zasnovanim na posve drugačijim socijalnim indikatorima (koji su prestrukturirali život i odnose u gradskim, industrijaliziranim i hijerarhijski drugačije formiranim sredinama). Stvaraju se, svakako, novi kodovi, no još je rano da ih sistematiziramo u jezičnom promatranju. Fleksibilni su, nesigurni, često dirigirani vještačkom, pa i neologističkom službenom terminologijom (recimo - u sferi imenovanja profesija i stvaranja sustava njihovih odnosa). No zato je zadnji trenu-

tak da uhvatimo (prije survavanja u tamu zaborava i prije brisanja pojednostavljenim modelom) sustav rodbinskih odnosa, koji je upravo u naših naroda bio izuzetno razvijen i koji je djelovao kao značajka nacionalne osobitosti, pa i osobnosti.

Bila je potrebna svakako nesvakidašnja jezičko-istraživačka inventivnost (gotovo instinkt) da bi se u buci novih i atraktivnih lingvističkih teorija i saznanja naslutila ova tiha dragocjenost kojoj je prijeto iščeznuće. Autor ju je posjedovao. Opirući se toj tendenciji iščeznuća on je svoj Rječnik koncipirao prvenstveno sinkronijski-normativno (te nam analiza dijakronijske dinamike sustava tek predstoji - no ovakva, sinkronijska, svakako joj je preduvjet). Bila je potrebna i strpljivost višegodišnjeg sistematskog ispitivanja dvaju komplementarnih izvora jezične građe - književnoga jezika prošloga i ovoga stoljeća i živoga govora naših dana na geografskim koordinatama koje nisu jednostavne niti lako podatne ispitivanju. Autor je i u tom pogledu pokazao i strpljivost i sustavnost u radu. Deset godina trajalo je to istraživanje. Rezultat toga rada jeste *Rječnik rodbinskih naziva* koji nije samo nomenklatura, nego i sistematizacija koja je djelomice nova, te time i stvaralačka, u znanstvenom smislu, dakako. Rodbinski odnosi i njihov jezično-sustavni korelat artikulirani su kategorijama: srodstvo, rodbina, uzlazna loza, silazna loza, bočna loza, svojta, porodični i obiteljski odnosi, sklapanje i rastava braka, izvanbračno srodstvo, posvojenje, kumstvo, pobratimstvo i posestrimstvo, srodstvo po mlijeku, voljena osoba, te srodstvene grupe. Možda se čini izlišnim i neprimjerenim u jednom kratkom napisu

izlagati i artikulaciju "sadržaja" - no riječ je, u stvari, o jednom sistemu koji je ekspliciran nakon višegodišnjeg promišljanja i izučavanja, te je, nesumljivo, relevantan kao znanstvena klasifikacija. Uz to, Rječnik nam daje i reverzibilni uvid u sustav pomoću značenjskog ključa i - naravno abecednog kazala. Dobili smo tako ne samo dragocjen priručnik, nego i pouzdanu bazu za svako dalje istraživanje u ovoj jezičnoj (i kulturnoj) oblasti.

Šteta je što izdavač nije autoru ponudio mogućnost da i sastav rječnika i uvodni, teorijski dio (izrazito lapidarno pisan) razvije i razradi u drugom izdanju nesumnjivim novim spoznajama i eventualnom novom građom. Svaki drugi istraživač morat će, naime, krećući se ka teoriji, prijeći onaj dugi put koji je Franjo Tanocki u ovoj sferi već prokrčio (i za druge) i koji već ima iza sebe. A ova je oblast, ovaj potkod, bremenit implikacijama i značenjima koja nisu samo lingvistička. Ono što se na površini rječničke sistematizacije pojavljuje kao struktura značenja, u dubini je afektivna, emotivna i etička struktura, struktura ljudskih veza, struktura ljubavi i štovanja, struktura složenog spleta naklonosti, pa i nenavidnosti, ponekad (što je isti tip afektivne veze, samo s negativnim emotivnim predznakom). Razvijenost tog leksičko-semantičkog kompleksa prati slavenske narode od pamtivijeka, te je ta problematika, potencijalno, i psihološka, i povijesna, i povijesno-etnološka, a budući da je i etička, može postati i filozofskom preokupacijom.

Ukratko, dobili smo u ruke dragocjen ključ za uvid u jednu specifičnu civilizaciju iz koje smo i sami nikli.

Bogdan Mesinger